

มุมมองศิลปะ

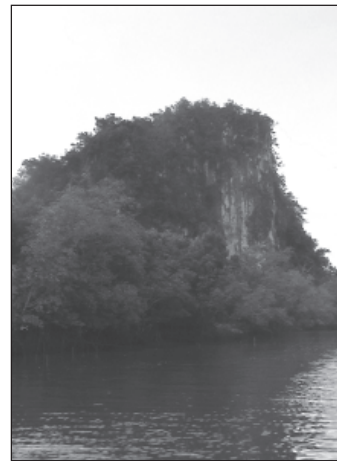
ศิลปกรรมท้องถิ่นภาคใต้ (ถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่) : การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะการแสดง

ทิลฎา เบ็ดเสร็จ¹

ความนำ

ในปัจจุบันกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้นักชนรุ่นมีการปรับตัวและแข่งขันเพื่อให้ทันกับสภาพที่เกิดขึ้น ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มุ่งแต่หาประโยชน์ส่วนตัวและรับเอาแต่ความสะดวกสบายในเทคโนโลยีสมัยใหม่ จนบางครั้งทำให้นักชนรุ่นมองข้ามสภาพแวดล้อมและสิ่งรอบข้างอันมีประโยชน์ จนเกิดปัญหาทางด้านการทำลายสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติโดยทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว สิ่งที่กำลังกล่าวมาแล้วนั้นสืบเนื่องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตโดยเฉพาะศิลปกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ได้สะท้อนถึงเรื่องราวถึงวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมการดำรงอยู่ของบรรพบุรุษมาสู่คนรุ่นหลัง สำหรับตัวอย่างศิลปกรรมท้องถิ่นที่ถูกบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีคุณค่าในภูมิภาคต่าง ๆ เช่น บริเวณผาแต้ม ซึ่งปรากฏร่องรอยของภาพจิตรกรรมเรื่องราวต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงความเป็นอยู่และวิวัฒนาการจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนในภาคใต้ ก็มีภาพเขียนสีแหลมชาวเลภาพจิตรกรรมผนังถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ซึ่งเป็นภาพที่มีความเกี่ยวข้องกับ

พิธีกรรมการเกิด การแต่งงาน พิธีลอยเรือ พิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษของชาวเล พิธีกรรมการตาย เป็นต้น สิ่งที่กำลังกล่าวมาแล้วเกี่ยวเนื่องกับชีวิตประจำวันของชาวเลที่สำคัญ และยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมา (ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์, 2534) ดังนั้น ภาพเขียนเหล่านี้ นับว่าเป็นศิลปกรรมที่สำคัญยิ่งที่จะต้องพิทักษ์รักษาไว้ให้เนิ่นนานที่สุด

ภาพประกอบที่ 1 ทรรศนียภาพภายนอกถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ที่ยังเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าโกงกาง และพืชน้ำนานาชนิด

¹ อาจารย์สาขาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ภาพประกอบที่ 2 ทางขึ้นสู่ตัวถ้ำผีหัวโตเป็นบันไดซีเมนต์ไปตลอดจนถึงปากถ้ำซึ่งปรากฏภาพจิตรกรรมที่น่าสนใจหลายกลุ่มคอยต้อนรับผู้มาเยือนทั้งในและต่างประเทศซึ่งจะมีทั้งชาวเอเชียและยุโรป เป็นต้น

ภาพประกอบที่ 3 ภาพกลุ่มที่ 6 แสดงภาพภายในถ้ำบริเวณเพดานต่ำๆ เป็นภาพที่เด่นที่สุด เขียนด้วยสีแดงเป็นลายเส้นโครงร่างภายนอกของมนุษย์ และตกแต่งภายในลำตัวเป็นลายเส้นตามยาวในลักษณะแสดงอาการเคลื่อนไหว ยกแขนและเอียงตัว แขนข้างขวามี 2 แขน นิ้วมือทั้งสองแขนรวมกันได้ 5 นิ้ว ไม่แสดงรายละเอียดบนใบหน้า

ภาพประกอบที่ 4 เป็นภาพกลุ่มที่ 22 ภาพในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มภาพที่ใหญ่ที่สุด ยาวไปตลอดแนว ดูแล้วคล้ายกับการแห่ขบวนที่สนุกสนาน ได้สะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมาตั้งแต่อดีต

ศิลปกรรมท้องถิ่นไม่เพียงแต่จะเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลังเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน เพราะส่วนมากแล้วศิลปกรรมท้องถิ่นมักเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจของนักท่องเที่ยวมากกว่าการเข้าไปศึกษาหาความรู้และการเข้าไปดูแลรักษา ทำให้เกิดอาชีพต่างๆ มากมายของคนในชุมชนนั้น ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย ไกด์นำเที่ยว ฯลฯ แต่ประโยชน์อันก่อให้เกิดต่อชุมชนมากที่สุดก็คือความเป็นรากเหง้าที่รับมาโดยการซึมซับในวิถีชีวิตของความเป็นอยู่ประเพณีอันดีงามมาตั้งแต่อดีตผ่านการถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ให้คนรุ่นหลังและสามารถนำไปปฏิบัติและสืบทอดรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ประเพณี และศิลปวัฒนธรรมที่ดีงามสูญหายไป

ภาพประกอบที่ 5-6 บริเวณท่าเรือ และด้านหน้าของถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ และนำมาซึ่งอาชีพของบุคคลในชุมชนท้องถิ่นนั้น ไม่ว่าจะเป็นไกด์นำเที่ยว ร้านค้า ร้านอาหาร ขับเรือรับจ้าง เป็นต้น

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในฝาผนังถ้ำผีหัวโต

ปัจจุบันเห็นได้ว่าปัญหาศิลปกรรมท้องถิ่นถูกทำลายมากขึ้น นับวันก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น อาจจะด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของมนุษย์ หรือจะด้วยหลายเหตุผลนานาประการ ทำให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งหากไม่ได้รับการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ต่อไปอาจจะไม่มีศิลปกรรมท้องถิ่นไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาถึงเรื่องราวต่างๆ ที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังก็จะทำให้เราไม่มีรากเหง้าแห่งศิลปวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่ในแผ่นดิน โดยเฉพาะภายในถ้ำผีหัวโตนั้นได้รับผลกระทบจากหลายสาเหตุ ทำให้ภาพในหลายกลุ่มเริ่มเลือนหายไป ถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบอยู่บ้างก็ตาม แต่คงเป็นการรักษาสภาพไว้ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น

ภาพประกอบที่ 7 ภาพที่เป็นสัญลักษณ์ของถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ สังเกตเห็นว่าบริเวณส่วนเท้าของภาพถูกทำลายไปแล้ว นักวิชาการสันนิษฐานว่าอาจเกิดจากลมฝน จากน้ำที่ซึมซับเกิดการละลายหินปูน หรือเกิดจากรากของต้นไม้ไซซอน ทำให้หินแตกผุพัง ไม่ก็จากสัตว์จำพวกนก หนู ค้างคาว และที่สำคัญอาจเกิดจากน้ำมือของมนุษย์ที่ตั้งใจหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็เป็นได้ (วิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดกระบี่,ม.ป.ป.)

การอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น ถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ในรูปแบบศิลปะการแสดง

สำหรับแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นมีมากมายหลายวิธีแต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นภาระหลักขององค์กร หน่วยงานต่างๆ เช่น กรมศิลปากร อุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ เป็นต้น หากแต่ในความเป็นจริงในสภาพปัจจุบันคงจะต้องไม่เป็นเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง การอนุรักษ์ที่ดีและได้ผลที่สุดต้องมาจากการร่วมมือร่วมใจของบุคคลทุกๆ ฝ่ายไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการเชิญชวนประชาสัมพันธ์ ให้คนได้รู้ถึงคุณค่าและหันมาสนใจกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว หรือจะเป็นการคิดสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะการแสดงเพื่อให้คนได้รับสื่อแนวคิดใหม่ๆ ที่ต่างออกไปจากสิ่งเดิมๆ

โดยทั่วไปหากจะกล่าวถึงศิลปะการแสดง บุคคลส่วนใหญ่จะมีความเข้าใจว่าหมายถึง ละคร การรำ การเต้น ความสวยงาม ความบันเทิง เป็นหลัก แต่ในความเป็นจริงแล้วศิลปะการแสดง เป็นตัวที่บ่งบอกสะท้อนถึงความเป็นชาติ เป็นภาษา เป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชนชาติ และศิลปะการแสดงสามารถใช้เป็นสื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อมนุษย์ในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคำสอน คติเตือนใจ มุมมองทั้งด้านลบและด้านบวก แง่คิดต่างๆ แฝงไว้ในชุดการแสดงนั้นๆ นอกจากนี้ยังสามารถประดิษฐ์คิดค้นเป็นผลงานสร้างสรรค์เพื่อประชาสัมพันธ์และอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวอีกแนวทางหนึ่งให้สาธารณชนมีความรู้ความเข้าใจประโยชน์ ซึ่งมีนอกเหนือจากความบันเทิงเพียงอย่างเดียว ซึ่งงานสร้างสรรค์ที่คิดขึ้นมาเพื่อประชาสัมพันธ์และอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น รวมถึงสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อบันทึกเรื่องราวหลักฐานในอดีตไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยเฉพาะในบริเวณภาคใต้ เช่น ชุดระบำศรีวิชัย เป็นการแสดงที่เกี่ยวกับโบราณคดี ชุดระบำลังกาสุกะ หรือทางด้านศิลปอาชีพ เช่น ระบำย่านลิเภา หรือไม่ว่าจะเป็นการนำภูมิปัญญาของคนไทยมาทำการแสดง เช่น ระบำอัสมันโยคะ หรือเรียกทั่วไปว่า “ฤษี ดัดตน” ล้วนมีความน่าสนใจและแฝงไว้ซึ่งคุณค่าในมิติต่างๆ เสมอ

สำหรับผลงานสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะการแสดงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น ภาคใต้อาจมีไม่มากนัก ดังนั้น ผลงานสร้างสรรค์ ชุดจินตภาพนาฏกรรมผนังถ้ำผีหัวโต ก็จะเป็นการแสดงอีกชุดหนึ่งซึ่งสร้างขึ้นเพื่อให้สาธารณชนจะได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของสถานที่นั้นๆ และยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ และต้องการศึกษาเกี่ยวกับภาพเขียนสี ภายใผนังถ้ำผีหัวโต เป็นการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่น ซึ่งในผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้ผู้สร้างสรรค์ได้แรงบันดาลใจมาจาก ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ถูกทำลาย ทำให้เล็งเห็นความสำคัญของคุณค่ามรดกธรรมชาติที่กำลังจะ

สูญหาย จึงได้ศึกษาเรื่องราวของภาพจิตรกรรม ภายใผนังถ้ำ และเรื่องราววิถีชีวิตของชาวเลนำข้อมูล มาวิเคราะห์ และประมวลเป็นผลงานสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะการแสดง เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวพิธีกรรม บางอย่างในการดำเนินชีวิตของชาวเลให้กับสาธารณชน ได้รู้จัก สำหรับแนวความคิดในการเลือกวิถีชีวิตของ ชาวเลสืบเนื่องจากการศึกษาของนักวิชาการ ได้ กล่าวภาพเขียนภายในผนังถ้ำน่าจะเป็นฝีมือ บรรพบุรุษของชาวเล โดยการแสดงชุดนี้เป็นการ แสดงแนวนาฏศิลป์ร่วมสมัย คือ การใช้ท่าทางของ นาฏศิลป์สากล โดยบ่งเรื่องราวในการนำเสนอออกเป็น 4 ช่วงด้วยกันดังนี้

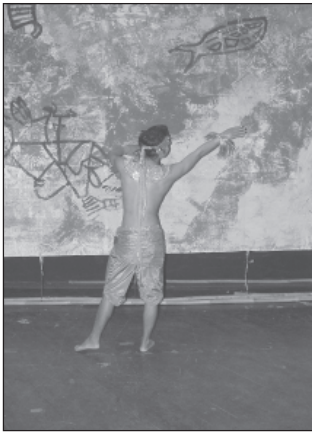
ช่วงที่ 1 เปิดตัวโดยการให้นักแสดงฝ่าย ชายกำลังยืนวาดภาพลงบนฝาผนังถ้ำเพื่อบันทึก เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่ตนและคนรักยังใช้ ชีวิตอยู่ด้วยกัน

ช่วงที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่ย้อนกลับไปในอดีต ที่ชายหนุ่มกับหญิงสาวแสดงถึงการหยอกล้อเกี่ยว พาราสิกันไปจนถึงการแสดงพิธีกรรมการแต่งงาน

ช่วงที่ 3 เป็นช่วงที่คู่รักแสดงถึงการคอย ดูแลซึ่งกันและกันในยามที่ฝ่ายหญิงตั้งครรภ์ตลอด ไปจนถึงพิธีกรรมการเกิด

ช่วงที่ 4 แสดงให้เห็นถึงภัยธรรมชาติที่สามารถพัดพาทูกอยอย่างที่ขวางหน้าโดยไม่มี การปราณีว่าจะละเว้นสิ่งใด ทำให้เกิดการสูญเสีย และ ผู้ที่เหลืออยู่ก็ได้แต่ทำพิธีส่งวิญญาณ หรือประกอบ พิธีกรรมการตายให้แก่คนรัก ซึ่งในการแสดงในช่วงที่ 2- 4 จะมีผู้แสดงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนจุดเด่นคือ ได้นำการแต่งกายต้นแบบและ ลักษณะเด่นมาจากภาพที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ภายใผนังถ้ำและเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก ซึ่งเป็นภาพขนาดใหญ่ เขียนด้วยสีแดง คล้ายคนสวมเสื้อคลุมยาว ตลอดตัว แสดงส่วนมือและเท้า มีปากและเขา เหมือนสัตว์ ซึ่งนักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าน่า จะเป็นหมอสีผู้ประกอบพิธีกรรม (ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดกระบี่, 2538) บ้างเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าในความ

เชื้อของกลุ่มชนโบราณ นำมาเป็นจุดเด่นของผลงานชุดนี้ ส่วนท่าทางและเครื่องแต่งกายที่ใช้สร้างสรรค์ในการแสดงได้นำมาจากลวดลายและสีสันทันของการเขียนภาพจิตรกรรมภายในถ้ำนั่นเอง และยังนำองค์ประกอบอื่นๆ เข้าร่วมด้วย ไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบศิลป์ ทฤษฎีการเคลื่อนไหว เป็นต้น

ภาพประกอบที่ 8 ท่าทางในช่วงแรก ที่แสดงให้เห็นถึงการวาดภาพบนผนังถ้ำ ซึ่งใช้การเคลื่อนไหว ของร่างกายและมือเป็นตัวสื่อให้เห็นว่าภาพที่วาดมีเป็นเรื่องราวในอดีตที่ต้องการจะบันทึกไว้บนผนังถ้ำ และขณะที่วาดมีอารมณ์ที่เศร้าโศก อาลัยคนรักที่จากไป

ภาพประกอบที่ 9 แสดงให้เห็นถึงการพบเจอกันของหนุ่มสาว การเกี้ยวพาราสี ไปจนถึงพิธีกรรมการแต่งงาน ใช้ท่าทางที่ประดิษฐ์มาจากภาพจิตรกรรม และเรื่องราววิถีชีวิตของชาวเลที่แสดงถึงความสุขสนุกสนาน ใช้สีหน้าท่าทางประกอบให้ได้อารมณ์มากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบที่ 10 ท่าทางในการแสดงจากพิธีกรรมการเกิดของชาวเล

ภาพประกอบที่ 11 ท่าทางในช่วงสุดท้ายได้ศึกษา มาจากพิธีกรรมของชาวเลเช่นกัน โดยนำการเคลื่อนไหว ของร่างกาย สีหน้า เพื่อใช้สื่ออารมณ์ของนักแสดงให้ถึงคนดู ว่าช่วงนี้ต้องการสื่อถึงความโศกเศร้าสูญเสีย และท่าทางที่คิดประดิษฐ์ในทุกช่วง และนำองค์ประกอบศิลป์และทฤษฎีการเคลื่อนไหวเข้ามาประกอบการแสดงในแต่ละช่วง

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่าการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นภาคใต้ นั้น สามารถทำได้หลายประการ ขึ้นอยู่กับหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน องค์กร บุคคลนั้นๆ แต่ประเด็นสำคัญนั้นคงอยู่ที่ความร่วมมือร่วมแรงกันของประชาชนทุกคนในการร่วมกันอนุรักษ์ รักษา มรดกทางธรรมชาติของโลกให้มีอายุยืนยาว และเพื่อเป็นสถานที่ศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ รวมถึงความเป็น

เอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคใต้ต่างๆ ให้คงอยู่สืบไป สำหรับทางด้านศิลปะการแสดงนั้น ถึงแม้จะไม่ค่อยได้มีโอกาสได้พบเห็นในเรื่องของการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นภาคใต้นัก และหลายท่านอาจมีความคิดว่าการแสดงแต่ละครั้งเพียงไม่กี่นาที เป็นเพียงแค่การแสดงที่ให้ความสนุกสนาน เป็นอาหารตา หรือความเพลิดเพลิน บันเทิงใจเท่านั้น ก็แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผลงานสร้างสรรค์ในรูปแบบของศิลปะการแสดงมีคุณค่ามากกว่านั้น

ถ้าหากได้มีความรู้และความเข้าใจในเนื้อหา เรื่องราว ข้อคิด คติเตือนใจต่างๆ อย่างเป็นระบบตามแนวทางของศาสตร์นั้นๆ ก็จะสามารถเอื้อประโยชน์ต่อผู้ชมมากมาย จากสาระที่แฝงไว้ในชุดการแสดงนั้นๆ เช่นในการสร้างสรรค์ผลงาน ชุดจินตภาพนาฏกรรมผนังถ้ำผีหัวโต อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ที่ได้เสนอไว้ข้างต้นนั้นจะไม่เป็นเพียงแค่เป็นศิลปะการแสดงเพื่อความบันเทิงเท่านั้น หากแต่ได้มอบไว้ซึ่งคุณค่าอันล้ำค่าในภาคใต้ต่อไป

บรรณานุกรม

- กลิ่น คงเหมือนเพชร. 2531. “จากตะวันตกสู่ตะวันออกตามเส้นทางชาวบ้านฝั่งทะเลตะวันตก” เมืองโบราณ. ปีที่ 17 ฉ.3 กรกฎาคม-กันยายน.
- ทิลฎา เบ็ดเสร็จและธิดารัตน์ นาคบุตร. 2548. จินตภาพนาฏกรรมผนังถ้ำผีหัวโต. ศิลปินพนธ์. สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ประสิทธิ์ เอื้อตระกูลวิทย์. 2543. พิธีกรรมและความเชื่อของชาวเล : ศึกษาจากภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้ของประเทศไทย. สารนิพนธ์. ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดกระบี่. มปป. แหล่งภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในอำเภออ่าวลึก. เอกสารประกอบการศึกษาในการประกาศเขตอนุรักษ์แหล่งภาพเขียนสี หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดกระบี่.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกระบี่. 2538. สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดกระบี่. เอกสารเผยแพร่หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดกระบี่.

